

A CSÁKY-GORBÓI KASTÉLY

TÖRTÉNELMI RITKASÁGAI.

E kastély és falu a báró Jósika-nemzetség Csáky-jogon rászállott egyik nagy birtoka; ma báró Jósika Sámuel, Kolozsvár város főispánja a tulajdonosa, s hitbizományi öre a nemzetség ősi levéltárának, könyvei- és becses régiségeinek. Látogatást tévén a nemes bárónál közelebb Kolozsváratt létemkor, érintettem, hogy néhai nagyanyja, gr. Csáky Rozália, br. Jósika János erdélyi kir. kormányzó elnök hitvese *Kolozsvár Történetében* sok nemes tett s honleányi nagy érdemek által van megörökítve, s egyszersmind ezen jóltevő főrangú nő végrendelete iránt tudakozódtam; a báró meg volt lepve s különös érdeklődéssel hallgatta közléseimet, örömét fejezte ki, s megígérte, hogy a jelzett irattal szolgálni fog.

Addig is azonban — ugymond — egy a csáky-gorbói kastélyban talált XVI. századi érdekes latin Verbóczi-példánynyal szolgál, melyhez elől és hátul sok üres fejtér papír-ív van kötve, s azt mind Kolozsvár város Történetét illető becses adatokkal beírva, átadja nekem szükséges felhasználás végett.

Tisztelettel fogadtam a kitüntető figyelmet. Meglepett az, mint szintén a régi hazai irodalom iránti érdeklődés, a miről ez tanuskodik. Kérdésemre: ha vannak-e még hasonló könyvek s régi kéziratok Csáky-Gorbón? a felelet az volt, hogy több is van, s ha ilyekkel foglalkozó valamelyik tudós alkalom szerint utjába ejtené, midőn a báró ott kün van, hiszi, hogy lelhetne ott érdekes történeti adatokat. Orvendene, ha onnan a magyar történetírás és régészet valamivel gyarapodnék. Rá — ugymond — a nemzetség leveleit hitbizományként bizta, de nem feladata a tudós világ elől elzárni, sőt a mai viszonyok közt, midőn a fejedelmi levéltárak is nyitva vannak a tudomány férfitársai előtt, annak netalán lehető ritkaságait nyilvánosságra hozni hazafiai kötelemöknek tartják. E liberális nyilatkozatot vegyük tudósaink tudomásul, s alkalomadtán éljenek vele.

En megjegyzém, hogy a szerencsétlen véget ért Jósika Ist-

ván, Báthori Zsigmond fejedelem kancellárja, tudományszerető férfi volt. Brutus Mihály *Erdélyi Története* kézírata egy időben a fejedelem birtokába került; Gyulaffy Lestár, Báthori István lengyel király követe hozta haza annak halála után s adta át mint a király végrendeleti örökösének. Az még ekkor kiskorú volt, helyette a nagytekintélyű Ghyczy János volt kormányzó, nevelője Gálffy János, az unitárius főúr, a ki fejedelemmé választatását indítványozta, s a Báthori-ház leghívebb embere volt; a fejedelmi udvar főbb emberei: Blandrata György udvari orvos, Kendi Sándor, Gyulai Pál s több fejedelmi tanácsos unitáriusok voltak. Vajjon nem bizott-e e drága családi kincs a később kancellárrá lett Jósika Istvánra, mint az ifjú fejedelem leghízelmasabb emberére?

Ez sejtelen inkább, mint tény, föltevés, nem történeti valóság. De az hihető, hogy Brutus kéziratát illető levelekre a csáky-gorbói kastélyban lehetne találni. A lengyel király maga adott neki titkos állami iratokat s más történelmi anyagot; a mit az dolgozott, átvizsgálta s rá jegyzéseket tett, igazított is rajta; évekig udvarában tartotta, mikor távol volt, fizetést rendelt számára; a mi elkészült, magához vette, nagyon érdeklődött iránta, mert az ő életére és erdélyi követségeire s később fejedelemségére tartozó dolgok és események is meg voltak benne írva. Gyulaffy Lestár megjegyzi, hogy még a levelezések is rendben, csomagokba kötve voltak, mikor a király halála után hagyatékát fölirták és számbavették.

Brutus kéziratának néhány könyve el van veszve. Még eddig nem sikerült történetnyomozóinknak hollétét kikutatni. A halhatatlan érdemű Toldy Ferencz minden irányban nyomozta, Bécs és Magyar- s Erdélyország tudósait, könyvtárórait s könyvgyűjtő Moecenásait megtalálta s megnyerte a náluk s gondviselésök alatt levő másolatok vele közlésére; de az elveszett rész nem találtatott meg. Vajjon erre nézve a csáky-gorbói kastély ismeretlen iratai nem nyujtanának-e felvilágosítást, ha szakember bocsátatnék be falai közé?

Jósika István kiváló történelmi egyén volt. Tehetségei emelték nagyra, a fejedelem után az első állami méltóságra. Terjedelmes birtokokat szerzett, élete s viselt dolgai egész Erdélyre nagy befolyással voltak, s világi szerencsében bőven részesült. Hogy irigyei s Báthori Gábor féltékenysége nemcsak fényes állásától, de életétől is megfosztották, az is rendkívüli jellemét, tragikus sorsa kiváló egyéniségét bizonyítja. A történelem csak nagy vonásokban ismeri őt úgy, a mint Bethlen Farkas történeti művében fenhagyta. Én azt gondolom, a csáky-gorbói és branyitskai kastélyok levéltárai és rejtek-helyei birnak oly iratokat, melyek e

nevezetes férfi életét az eddiginél hivebben s igazabban ismertették meg.

E megjegyzéseket és föltevéseket keltette föl bennem br. Jósika Sámuel főispán által Csáky-Gorbórol számomra behozott könyv.

Ez *Verböczy Hármaz Törvénykönyvének* 1581-iki hécsi latin ivréti kiadása,¹⁾ melyhez járult Sámbocki János *Tárgymutatója Magyarország országgyűlési törvényczikkeiről*,²⁾ megjelent a Nassinger-féle nyomdában, Haller Eberhard könyvtáros költségén tíz évi kizáró szabadalommal. A czimlapot beszegő keretben e fejedelmek arczképei vannak: *Austriai III. Albert, IV. Fridrich, I. Maximilian*, balfelől lefelé: *Corvin Mátyás, Kázmér Lajos, II. Miksa*, jobbfelől: *P. Kázmér László, I. Ferdinánd, Austriai Rudolf*. Alól Erdély és Magyarország czimere, oldalvást a többi országoké.

E könyvnek kettős bece van. *Először* bibliographiai tekintetben új felfedezés. Szabó Károly könyvében³⁾ a kiadás csak említve van, ismertette nincs. A nemes báró tehát szolgálatot tett a könyvészeti irodalomnak, midőn azt a szakemberek által megismerhetővé tette. *Másodszor* főként Kolozsvárt érdeklő igen értékes adatok vannak részint az elibe, részint hátul köttetett tiszta papírosra jegyezve, mely sok ívet tesz, és sok különböző tárgyakat illet.

Nézzünk végig rajta s kivonati rövídséggel említsük meg gazdag tartalmát.

»Legelől van egy tanácsi végzés 1625. jul. 11-ikéről,⁴⁾ a

1) A czim ez:

TRIPARTITUM

OPVS IVRIS CONSVETVDINARII INCLITI REGNI HUNGARIAE
STEPHANI VER beuzi etc. Additis Regulis Juris Antiqui.

2) ACCESSIT NVNC ENCHIRIDION ARTICVLORVM

COMITIALIUM EIVSDEM REGNI

per Causarum locos tributum, usibusque aptum.

OMNIA STVDIO IOANNIS Sambuci etc.

Cum decennali Privilegio Caesareo.

VIENNAE AVSTRIAE. TYPIS NASSIN-

gerianis. Sumptibus vero Eberhardi Hilleri Bibliopolae ibidem

ANNO MDLXXXI.

Papir és nyomás kitünő szép, táblája kemény, fekete bőrkötéssel.

3) *Régi Magyar Könyvtár* II. kötet. 33. l.

4) A jegyzetek nem következnek *időrendben*, hanem a miut évek-folytán egyik-másik városi jegyző ide vagy amoda beiktatta, de ez nem csorbítja a följegyzések hitelét, melyek hivatalos egyvének kézírásai.

hol a tanácsnak tudtul adatott, hogy a fejedelem a fényes portától négyszázhuszezer aranyat nyert meg, mely summa István király idejéből való hátralék volt (értve van Báthori István); azt is megnyerte, hogy noha 15,000 aranyra emeltetett volt ez ország adaja, a fejedelem közbenjárására ismét 10,000-re szállott le, a miről athnamet is adott II. Murát szultán.« Ez a török adó mennyiségéről a kijelölt időben pragmatikus történelmi bizonyíték.

Másik följegyzés 1586. aug. 12-ről egy azon kori esketés töredék. Ez után latin törvényes és jogi rövid bölcsező szövegek.

1608. ápr. 11-ről egy egyházi végzés az iskola-mester miképen tételét illető panasz iránt, hogy abban a magyar és szász nemzet nem mindenkor következik egymást felváltólag. »Mostan is — ugymond a végzés — isten Csanádi Pált meghozván onnan feljülről és Samarjai Márton a scholamesterségről lemondván: ítéltek az két nemzetségbeli prédikátorokkal egyetemben, hogy Pál uram helyeztessék a Márton uram helyére, s végezték, hogy eunekutána is soha egyik nemzetség is a másik ellen semmi praerogativát ne vegyen, hanem ha a szász nemzet közül találtatnak oly tudós férfiak, azon nemzetségből valóknak is kell három esztendeig következni, mint a magyar nemzetbelieknek. Ez az *Uniónak* is nem lenne praepjudiciumára.«

1602. jun. 12-ről — végzést hoztak az árvák javainak gondviseléséről.

1601. ápr. 10. — mást a Gorbó vidékén levő hosszumezői jószágáról, mely a város tulajdona.

1610. az év elején ifj. Heltai Gáspárnak van egy bejegyzése.

1595. május 25. tudatta a tanács: »hogy a fejedelem 50 darabantot kívánt a várostól s azok neve és a tizedeseké jegyzékbe vétetett.« E feljegyzésben Kolozsvár városa honvédelmi kötelezettsége e korszakban van meghatározva.

Ezután következik Kolozsvár városa biráinak, minden rendeknek, polgárainak és tisztviselőinek, ugyszintén szolgálóinak följegyzése, azok esküformája, tisztök és fizetésök, 1591-en kezdve. Le van írva a választás, s a főbiró tiszte különösen.

Következnek több Kolozsvárt illető *Edictumok*. Ugy az 1669. febr. 7-iki I—XI. Továbbá a város főkapitánya, Bánffy Dénes *Edictumai vagy törvényei* 1667-ből I—XI. pontban.

Nyomozó biztosok utasítása 1675-ből 1—8 pontban. Megjegyzem, hogy a mint a korábbi följegyzések mind a város jegyzőjétől valók, igazolja ez: Scripta per Notarium Civitatis: ugy az iméntieket a későbbi évekből: *Bihari István* Kolozsvár város esküdt jegyzője igtatta be *sajátkézzel és neve alatt*.

Nevezetes még itt az *Ácsmesterek czéhszabálya* 1680. május 17-ikéről I—XIII. cikkben. Ezt is *Bihari István* jegyző írta.

Legnevezetesebb azonban Kolozsvár összes kiváltságainak rendbeszedése, tartalmuk rövid kivonatozása, s *ládákra megkülönböztetése* 1592-ből, ami Dióssy Gergely jegyző műve. ¹⁾ Elöl van latinul és magyarul irt *ajánló levele*, melynek magyar szövege így kezdődik: »Az beolch es tizteletes Colosuari egez tanachnak Diossy Gergely szolgálatiat ajánlja.« Ezután okát adja irásának, végül ajánlja magát és szolgálátát stb. stb. Következik a ládák tartalma: Első láda [*Prima Ladula*]: Lazlo kirali ket levele, hōgi a hadba az varos eöttuen louagnal teobbet ne adion s. t. b. 1—37. lap. Az utolsó kiváltság [a 39-ik] Bethlen Gábor fejedelemé: »hogy a csizmaziak az uargak cehiben legyenek egiütt, ne külön.« Második láda [*Secunda Ladula*] a 38. laptól 82-ig terjed. Harmadik láda [*Tertia Ladula*] 83-tól 121. lapig. Az utolsó kiváltság brandenburgi Kata fejedelemasszonyé: »Kolozsvár 40235 fr. 50 dr. harminczadáról.« Negyedik láda [*Quarta Ladula.*] Ebben — ugymond a jegyző — régi quietantiák vannak, mikor a fejedelmek summát szereztek. Nem igen szükségesegek. Itt — írja a jegyző — vége Kolozsvár kiváltságainak, hanem ha még némelyek másoknál lappangnának, amik ha előkerülnek, vagy a város a fejedelemtől ujakat nyerne, azoknak számára a *Hatodik ládát* kellend megkészítettetni . . . Később meg is készült, s volt benne 1—14 levél, nem haszontalan — mond a jegyzék készítője — de nem is derekas privilegialis levelek. Ládán kívül álló levél volt 1—5.

Az *Ötödik ládába* a nagytekintetű tanács előtt [coram amplissimum Senatam, *igy!*] betétettek ezen különös levelek: »A város *fejérvári házáról* való levél, mely különben az 5-ik ládába a 175. szám alá tartozik; a *városi ispótálynak conferáltott sőről való levelek*, melyek szintén az 5-ik ládához 176. szám alá tartoznak. *Annuentia levél*, hogy az Enyedi György magyarul lefordított és kinyomatott könyve exmittáltathassék és szabadon élhessenek vele.²⁾ E levél száma 180, s több érdekes levelek és kiváltságok.

A város kiváltságainak ezen nagybecsű lajstromához vagy tárgymutatójához a jegyző ily *Bekezdést* irt: »Hogy ennekutána, ha valamely szabadságtalansággal a város bántatik, legyen-e az ellen privilegium vagy ne legyen? ennek az Summarius Index-

¹⁾ *Index Privilegiorum Civitatis huius Colosvar, eidem propter indeffsam fidelitatem a divis olim Regibus et Principibus Hungariae Transylvaniaeque collatorum. Anno Domini IESV. 1592.*

²⁾ *Explicatio Locorum Veteris et novi Testamenti, ex quibus Trinitatis Dogma stabiliri solet.* — Magyarázatja az Ó és Új testamentum azon helyeinek, melyekkel a Szent Háromság tudományát védni szokták. stb. Nyomatott Kolozsváratt. Ez bizonyíték arra, hogy a könyvet a város nyomatta ki. [Az első nyomtatás éve nincs kitéve. A magyar kiadást 1618-ra teszik.]

nek által olvasásából kitetszik. És ha találta, tudjanak egyesesen arra az levélre menni s orvosságot találni. Mely munka noha ugy mint első, nem szinte oly, kit második fáradsággal jobb rendbe nem állíthatnának ; de azért ez is elszolgál. Mindazáltal ha az első kised munkámat thi kegyelmeteknél kedvesnek tapasztalom lenni, mind ezek megújításában, s mind egyebekben ajánlom, mint Attyáimnak az én vékony es beteges ereom szerént való szolgálatomat míg az Ur Isten éltet. V a l e t e.

Kegyelmeteknek

Méltatlan Notarius
Dióssy Gergely.

Ez ajánló levél latin szövegben is megvolt a szóban levő könyvben.

Ezután 1592-re még a következők vannak följegyezve: »*Miképen procedallianak az leveleknek vagy kikeresésében, vagy helyére tételében.*«

»A ki valamely dologról Privilegiumot, levelet akar megkeresni, miért hogy egy Szabadságról nem csak egy levél találta, de inkább mind különb Numero alatt, azért szükség a levél keresőnek mind végig olvasni ez levelek Indexét mindeneknek előtte. Az által olvasásban valamely s valami levelet talál azon dologról, signalja ki numerusát és oztán az Indexből melyik numerus levél, melyik Láda, vagy ugy mint hadnagy alatt vagon, meglátván, abból a ládából vegie Zeggie ki.

»Mikor a kizedet Leveleket heliére akarja tenni, mindenik levél hátán lássa meg, hányadik Nro vagon, és a melyik Láda vagy hadnagi alatt vagon, tegie abba az Ládába. És ekképen az Indexnek ezét ne veszesszék.

Ezután megint bölcs mondások: »*Demosthenestől* s más görög és római nagy emberektől«

E fölfedezés könyvészeti fontossága kitetszik abból, hogy 1611. a debreczeni magyar-latin *Verböczy Hármaz Törvény könyve* című kiadásnak¹⁾ ez szolgált alapúl, valamint Magyarország 1579-ig hozott összes országgyűlési *Végzései és Törvényei Tárgy-*

¹⁾ Czíme ez: *Verböczi [Stephanus] Decretum Juris Consuetudinarii Inelyti Regni Hungariae Transylvaniae.* Az az, *Magyar- és Erdélyország-
nak Törvénykönyve.* Verböczi István által iratott 1514. Eszten. Mostan Deákul és Magyarul egy hasznos Regestrommal egyetemben uyobban kibocztatot. Cum Gratia et Privilegio. Debrecenben. Nyomtatta Lipsiai Pál 1611. 4-drét 513. számozott és 3. számozatlan lap. Elöl czimlap, Verböczy latin ajánlása. Approbatio stb. Hozzá járul: Index seu Enchiridon [külön czimlappal.] Szabó Károly: *Régi Magyar Könyvtár* II. 93. lap.

mutatója kinyomatásának,¹⁾ amit Magyarország és Erdély törvény-
székei és a közönség számára Lipsiai Pál eszközölt s a Tárgymu-
tatót Sámbocki János s ő megelőzőleg két püspök szerkesztette.
Uttörő az 1581-iki bécsi kiadás volt. Történetírási fontosságát a
közlötték mutatják. Nevezetes jogok s történeti tények bizonyí-
tékaik mellett magában foglalja e könyv Kolozsvár összes kivált-
ságait, melyek megismertetik az érdeklődőt a város polgári alkot-
mányával, igazgatási és igazságszolgáltatási szervezetével, jogi és
vagyonai állásával, egész belső életével. Mint ilyen igen becses for-
rásmű, minek néhány adatát én is felhasználtam. A benne levő
különböző időbeli hivatalos bejegyzések azt gyaníttatják, hogy az
egykor a városé, vagy a 3 jegyző u. m. Dióssy, ifj. Heltai Gáspár
és Bihari közül valamelyiké volt, talán leginkább Heltaié, mint
aki — Szabó Károly szerint — az 1611-iki debreczeni kiadásban
részt vett.

Ha az 50-es években fedezé föl ezt liberális lelkű birtokosa,
bizonyára *Jósika-Codex* nevet kapott volna az. A történelem bará-
tai ma is szerencsét kívánnak hozzá, s az ifjú főispánban a magyar
tudományosság lelkes barátját tisztelik.

JAKAB ELEK.

1) Czíme ez: *Index seu Enchiridion* omnium Decretorum et Consti-
tutionum Regni Hungariae ad Annum 1579 usque per Causarum locos
distinctum, memoriae usibusque fori maxime utile. Cum Gratia et Privile-
gio. Debrecini Excudebat Paulus Rheda Lipsensis Anno Dmni MDCXI.
4-drét 92. lap. Elöl a czímlap és Index, 4 számozatlan levél. A czímlap hátulsó
felén áll Sámbocki János figyelmeztetése az olvasóhoz, melyben mondja,
hogy az Indexet Telegdi Miklós pécsi püspök szerkesztette, Mosóczi
Zakariás váci püspök gyarapította, ő pedig kevés változtatással és az
isméltések kihagyásával kiadta ily kelettel. Vale, Calendis Junii 1581.
Viennae . . Ehez Szabó Károly ezen megjegyzést teszi: Ez *Index* első
kiadása: Vienne 1581. 2-rét.« Ennyiben érinti a br. *Jósika Verbőczy-
példányát* jeles bibliographusunk, s az első könyvről megjegyezte, hogy a
Verbőczy latin ajánlásához irt jegyzetből kitetszik, hogy e kiadást ifj. Heltai
Gáspár kolosvári nyomdatulajdonos és városi jegyző eszközölte, felhasz-
nálva a Veres Bálint 1565., öreg Heltai Gáspár 1571. és Laskai János
1589-iki magyar fordításait. Szabó Károly: *Régi M. Könyvtár*. II. 93. lap.